

УДК 376.3:139.923.2

Л.М. Томіч

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Удосконалювання логопедичної роботи в системі реабілітації ініціює створення її адекватного організаційно-методичного забезпечення, заснованого на володінні всебічною інформацією про динаміку протікання корекційних процесів. Система моніторингу дозволяє простежити якісні й кількісні зміни в корекційній діяльності в системі реабілітації дітей з порушеннями розвитку, надає фактичний матеріал для аналізу корекційно-розвивального процесу з метою більш ефективного розв'язання конкретних завдань реабілітації.

Ключові слова: моніторинг, система моніторингу, критерій, результативність, логопед, логопедичні заняття.

Совершенствование логопедической работы в системе реабилитации инициирует создание ее адекватного организационно-методического обеспечения, основанного на владении всесторонней информацией о динамике протекания коррекционных процессов. Система мониторинга позволяет проследить качественные и количественные изменения в коррекционной деятельности в системе реабилитации детей с нарушениями развития, представляет фактический материал для анализа коррекционно-развивающего процесса с целью более эффективного решения конкретных задач реабилитации.

Ключевые слова: мониторинг, система мониторинга, критерий, результативность, логопед, логопедические занятия.

Удосконалювання логопедичної роботи в системі реабілітації, орієнтованій на сучасні досягнення науки й практики, ініціює створення її адекватного організаційно-методичного забезпечення, заснованого на володінні всебічною інформацією про динаміку протікання корекційних процесів, її стану й перспективах розвитку. З цього питання був виявлений ряд протиріч: між потребою в збільшенні обсягу й розширенні спектра первинної інформації про стан корекційного процесу з метою прийняття адекватних рішень і

складністю її збору, обробки й аналізу, що вимагають значних часових витрат; між потребою в максимальній актуалізації результатів контрольних-діагностичних досліджень із метою підвищення оперативності коригувальних впливів і ретроспективним характером оцінки стану корекційно-педагогічного процесу; між необхідністю знаходження коректних кількісних характеристик результативності корекційного процесу й малою придатністю для цих цілей традиційної системи оцінки якості праці логопеда.

Проблема отримання якісної, об'єктивної інформації в галузі спеціальної педагогіки має велике значення. По-перше, необхідність у ній зазнають логопеди для самооцінки професійної діяльності й оцінки досягнень дітей, які мають мовленнєві порушення з метою коректування логопедичного впливу. По-друге, гостру необхідність такої інформації зазнають і керівники корекційно-навчальних закладів, методичних кабінетів, реабілітаційних центрів при аналізі проведеної роботи й плануванні корекційно-розвивальної роботи, не на інтуїтивному рівні, а на науковій основі.

Інформація повинна відповідати наступним показникам: об'єктивність – отримані результати повинні відображати реальний стан досліджуваної проблеми, а особистісний фактор повинен бути мінімізований; точність – виміри повинні бути такими, щоб гарантувати значення дійсних показників із прийнятною точністю; повнота – джерела інформації повинні перекривати можливе поле одержання результатів або коректно репрезентувати його; достатність – обсяг інформації повинен відповідати потребам аналізу й бути достатнім для прийняття того або іншого рішення; оптимальність узагальнення – інформація повинна відповідати завданням корекційно-педагогічного процесу й служити їхньому вирішенню [3, 6].

Ми дійшли висновку, що цим вимогам найбільшою мірою буде відповідати моніторинг. Слово "моніторинг" походить від латинського "monitor" (нагадує, наглядає), у педагогічній науці моніторинг прийнято розуміти як спостереження, оцінку й прогнозування педагогічного процесу і явищ. Важливим для нашого дослідження є поняття "система моніторингу", яке ми розглядаємо як безперервне відстеження ходу, результату й ефективності корекційно-виховного процесу на основі збору й обробки одержуваної про нього інформації. При застосуванні системи моніторингу були прийнято до уваги 3 групи функцій, які необхідно виконувати: програмно-цільові (розвивальна, компенсаторна, корекційна й прогностична); технологічні (діагностична, моделююча, координаційно-регулююча, інформаційно-оцінна); соціально-психологічні (орієнтаційна, пропагандистська, мотиваційна, формуюча творчу активність). На наш погляд, саме така система моніторингу задовольняє всім системним показникам якості,

основними з яких є – реалізуємість, системність, ефективність, керованість.

Ми припустили, що якість логопедичної роботи підвищиться, якщо за допомогою моніторингу будуть постійно контролюватися, і відслідковуватися системоутворчі критерії й показники: вихідний рівень; діагностика проміжних зрізів; ефективність використовуваних методик, що забезпечують корекційний процес; ступінь задоволеності логопеда результатами своєї діяльності. Моніторинг корекційної діяльності дозволяє простежити якісні й кількісні зміни в корекційній діяльності в системі реабілітації дітей з порушеннями розвитку, а також дає можливість об'єднати сили різних фахівців; надає фактичний матеріал для аналізу корекційно-розвивального процесу з метою більш ефективного розв'язання конкретних завдань реабілітації.

У центрі уваги нашого дослідження перебувало питання про підвищення ефективності логопедичного впливу. У латинській мові "effectivus" означає продуктивний, діючий, такий, що дає потрібні результати. (Словник іноземних слів. 1988.- С. 595). Ефективність визначається як "відношення досягнутого результату (по тому або іншому критерію) до максимально досяжного або заздалегідь запланованого результату" (Психологія. Словник., 1990). На практиці дане поняття часто вживається як синонім слова "результативність". Ефективними називаються дії, які призводять до результату, задуманого як мета. З погляду сучасних уявлень "поняття ефективність у педагогіці використовується найчастіше в самому загальному, повсякденному, а не строго науковому сенсі слова", і як ступінь наближення до максимального або оптимального (найбільш бажаного) результату при мінімальних негативних наслідках або витратах [2, С.29]. "Ефективність" як величина виявляється в підсумку узагальнення й порівняння одних статистичних даних з іншими й виражається як явна неузгодженість між наявними й наново отриманими показниками в педагогічній практиці. Позитивний показник ефективності припускає встановлення найбільш доцільного способу діяльності дітей і логопеда, при якому результуюча характеристика корекційно-виховного процесу досягає найвищого показника або перебуває в оптимальному інтервалі зміни своїх значень. При цьому, як правило, досягнення корекційних цілей відбувається в більш короткий термін. Ефективність включає три основні системоутворчі компоненти: результат (ефект) – витрати (ресурси) – цілі (потреби).

Перш ніж розглянути конкретні питання вибору критеріїв ефективності логопедичного впливу, визначимося з поняттями, до яких, у першу чергу, потрібно віднести – "критерій". У ході

теоретичного вивчення проблеми підвищення ефективності логопедичної роботи були проаналізовані різні підходи до визначення поняття "критерій" [5]. Поняття "критерій" (від грецького "kriterion" - "засіб для суджень") позначає ознаку, на підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, міра судження, оцінки. (Словник російської мови. 1982 - С.130). Воно вживається звичайно для позначення загальних підстав оцінки об'єкта, які задають напрямок для його аналізу. Слід зазначити, що проблема вибору критеріїв вирішується сьогодні незадовільно. Критерії, зафіксовані в різного роду нормативних документах, носять занадто загальний характер, вони неконкретні, складно вимірювані (або взагалі не піддаються виміру). Крім того, значна кількість з них орієнтована на формальні аспекти корекційного процесу (кількість поставлених звуків і вивчених лексико-граматичних тем) і зовсім не враховують роботу в реалізації індивідуально-орієнтованого підходу.

В сучасних умовах виділяються критерії оптимальності педагогічного процесу: досягнення максимальне можливих результатів і раціональності витрати, дотримання нормативів часу, максимальна відповідність результатів цілям, поставленим суспільством перед корекційним закладом [1]. Стосовно до аналізу ефективності логопедичної роботи ми визнали доцільним виділити три критерії. Перший критерій ефективності логопедичної роботи, припускає, що результати корекції, навчання, виховання та розвитку дітей, які відвідують заняття в логопеда, досить швидко й стабільно зростають, наближаючись або досягаючи оптимального для них рівня, причому відбувається це не за рахунок перевантаження цих дітей. Другий критерій – раціональності витрат часу, за рахунок підвищення майстерності логопеда, що призводить до оптимізації й інтенсифікації логопедичної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення, досягається при розумних витратах часу й зусиль на корекційну роботу й самоосвіту, без перевантаження логопедів цими видами діяльності. Третій критерій – стимулюючої ролі корекційної роботи, досягається стійке посилення мотивів творчої діяльності логопедів, поліпшення психологічного клімату, зростання задоволеності результатами своєї праці.

Особливе значення у зв'язку з необхідністю підвищення ефективності корекційно-виховного процесу здобуває поняття "результат, результативність корекційного процесу". Результат (від латинського "resultatus" - відбитий) тлумачиться як підсумок, продукт, наслідок; стан системи після закінчення процесу. "Під результативністю" корекційно-розвивальної діяльності доцільно розуміти, насамперед, досягнення такої якості організації діяльності

дітей, яке забезпечує можливість їх ціннісно-значимих особистісних проявів і збагачення їх особистого досвіду життєво необхідним змістом [4].

У ході дослідження виникло питання про оцінку результатів логопедичної роботи. Це було обумовлено тим, що в схемі звіту графа "результативність" викликала певні труднощі в логопедів. При спробі аналізу результатів корекційно-педагогічної роботи були виявлені протиріччя між: традиційним розумінням результатів логопедичного впливу в корекційній теорії й практиці, що розуміються в досягненні мовленнєвої норми, і недосяжністю цих результатів у процесі здійснення корекційно-педагогічної діяльності; прагненням логопедів-практиків домагатися позитивних особистісних змін дітей, які мають порушення мовлення, і тим, що логопеди не можуть запропонувати (вибрати, розробити) адекватних методів, що реально змінюють корекційний процес; необхідністю пошуку різноманітних способів організації корекційно-розвивального процесу (методів, технологій) і відсутністю реальних критеріїв оцінки його результативності; соціальними й професійними вимогами до логопедів-практиків забезпечити результативність корекційно-розвивального процесу й недостатністю теоретико-методологічного обґрунтування сутності результатів і результативності логопедичного впливу.

Перед нами встав вибір шляху оцінки досягнень дітей з особливостями психофізичного розвитку з мовленнєвими порушеннями: перший шлях – це оцінка отриманого результату за ступенем відповідності мовленнєвій нормі (тобто, якщо мовлення дитини до кінця корекційного навчання відповідає віковим нормам – результативність позитивна); другий шлях припускав розробку методики оцінки динаміки розвитку дитини з мовленнєвою патологією, виходячи з її індивідуальних можливостей (стартової характеристики). Вирішення виявлених протиріч і вибір шляху оцінювання досягнень дітей з порушеннями мовлення не будувалися умоглядним порядком, а були підказані всебічним аналізом практичної роботи, що проводиться в реабілітаційних центрах. Аналізуючи наявну практику оцінювання проведеної логопедичної роботи, ми відзначили наступне: незважаючи на визнання необхідності врахування індивідуальних особливостей дітей, при оцінці результативності корекційного впливу на практиці реально відсутні методи, що дозволяють їх урахувувати; основним показником високої результативності логопедичного впливу традиційно вважається "чисте мовлення" дитини, без урахування стартової характеристики; не враховується динаміка розвитку дитини відповідно до зони її найближчого розвитку.

Беручи до уваги ці положення, нами була застосована методика співвідносного динамічного аналізу, яка дозволяє об'єктивно оцінювати результати логопедичної роботи. На основі "Індивідуального оцінного профілю" визначалася зона розвитку стартових характеристик (висока, середня, низька). Представимо співвіднесення зон розвитку стартових можливостей по рівнях: зоні високого розвитку відповідали високий рівень – 7 (відповідає мовленнєвій нормі), дуже гарний рівень – 6, гарний рівень – 5; зоні середнього розвитку відповідали: помірний рівень – 4, середній рівень – 3, задовільний рівень – 2; зоні низького розвитку – низький рівень – 1. Відзначимо, що саме по собі вивчення незалежних стартових характеристик дітей з порушеннями мовлення та їх ранжирування по зонах ні в жодному випадку не носить характеру "навішення ярликів". Воно необхідно для того, щоб бачити динаміку просування дитини в корекційно-розвивальному процесі, виходячи з її стартових можливостей, незалежно від того, високі вони або низькі. Якщо рівень мовленнєвого й психофізичного розвитку дітей перебуває між 2 і 5 рівнем, тобто в зоні "середнього" розвитку стартових характеристик, то переведення їх на більш високий рівень є першочерговим завданням логопеда. При даному типі співвіднесення цей перехід стає обов'язковим, тобто розвиток потенційних можливостей являє собою нормальний корекційний процес. Ефективним корекційно-розвивальний процес буде вважатися у випадку переведення дитини із зони потенційних можливостей у більш високу зону розвитку. Представимо схему, що демонструє можливі варіанти переходу дитину із середнім рівнем незалежної стартової характеристики на певні рівні корекційних досягнень: перехід дитини із середнього (3 рівня незалежної стартової характеристики) на помірний рівень (4 рівень корекційних досягнень) є нормальним станом корекційного процесу; ефективним корекційний процес можна буде назвати в тому випадку, якщо дитина з 3 (середнього) рівня буде переведена на 5 (гарний) рівень, тобто із зони середнього рівня розвитку стартових можливостей у зону високого розвитку корекційних досягнень. Отже, при оцінці результатів корекційного впливу (графа "результативність" у схемі звітності) логопеди не будуть утруднятися в констатації їх ефективності/неефективності.

У ході дослідження також було встановлено, що найбільша ефективність спостерігається при наявності системної інформації про досягнення в корекційному процесі, що дозволяє здійснити в міру необхідності його коректування на основі моніторингу отриманих результатів. Представимо схему (Рис. 1.) співвіднесення інформації про потенційні й реальні досягнення дитини в співвідносному динамічному аналізі.

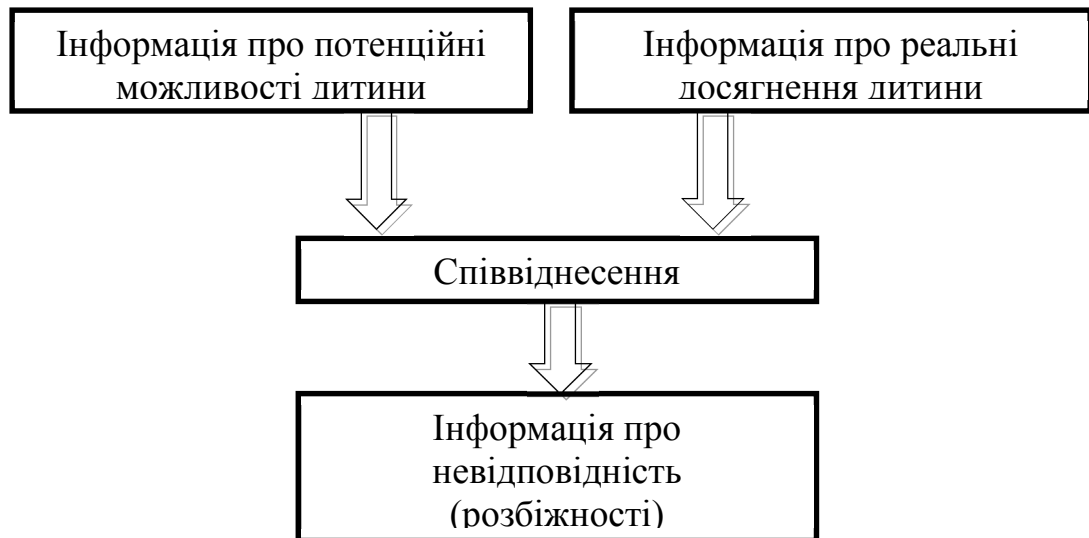

Рис. 1. Схема співвідносного динамічного аналізу

Логопеди, намітивши план переведення дитини в зону її потенційних можливостей, на основі моніторингу (рівень незалежних стартових характеристик - проміжний зріз - підсумкове обстеження), можуть співвіднести передбачувані й реальні результати, на підставі чого робиться висновок про відповідність/невідповідності результатів проведеного корекційно-розвивального навчання. Співвідносний аналіз дозволяє бачити індивідуальні проблеми дитини не наприкінці періоду навчання при підведенні підсумків, а в активному процесі. У той же час співвідносний динамічний аналіз дає можливість одержати кількісну інформацію про рівень розвитку тієї або іншої стартової характеристики дитини, про ступінь їх "зростання" за певний проміжок часу й дати оцінку досягнутого рівня мовленнєвого й психофізичного розвитку.

Таке розуміння сутності досягнень дітей з особливостями психофізичного розвитку і їх оцінка дозволяє вирішити низку питань: інформування дітей про їхні успіхи й невдачі, що допоможе сформувати в них позитивну мотивацію до подолання відхилень у розвитку мовлення; інформування всіх учасників реабілітаційного процесу (вихователів, музичних керівників, психологів, медичний персонал), що дозволить урахувати індивідуальні особливості кожної конкретної дитини; інформування батьків про успіхи й невдачі дітей з метою надання своєчасної консультативної допомоги.

Таким чином, найбільші труднощі при визначенні ефективності логопедичної роботи викликає оцінка отриманих результатів. Завдяки "Індивідуальному оцінному профілю" (на якому відбито прогресування дитини з одного рівня на іншій) логопеди зможуть наочно обґрунтувати ефективність проведеної логопедичної роботи.

Поняття "моніторинг" використовують у процесі корекційної діяльності, коли здійснюється зворотний зв'язок, рефлексія, одержання, зберігання, обробка й використання інформації з метою вдосконалювання логопедичної роботи з дітьми, які мають різні

мовленнєві порушення. Моніторинг забезпечує якісною й своєчасною інформацією, необхідною для прийняття рішень з перегляду, внесенні коректив у цільові, технологічні, організаційні, інформаційні, нормативні параметри корекційно-педагогічної діяльності, дає можливість забезпечити індивідуально-орієнтований підхід в процесі реабілітації.

Складний і об'ємний реабілітаційний процес можна охарактеризувати за допомогою досить великої кількості показників, вплив яких на сутність цього процесу далеко нерівнозначний, різноплановий. При визначенні критеріїв результативності ми, насамперед, виходили із чіткої відповідності показників цілям і завданням корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, які мають порушення мовлення. Нами було виявлені критерії, на підставі яких можна судити про ефективність/не ефективності проведеної корекційної роботи.

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю.К. Избранные произведения / Ю.К. Бабанский/. – М.: Педагогика, 1989. – 234 с.
2. Колесников Л.Ф. Эффективность образования / Колесников Л.Ф., Турченко В.Н., Борисова Л. Г/. – М.: Педагогика 1991. – 123 с.
3. Куприна А.И. Мониторинг как средство повышения качества управления образовательным процессом / Куприна А.И/. – Екатеринбург: Лена, 1999. – 345 с.
4. Титова В.Е. Методика воспитания как феномен педагогической науки и практики / Титова В.Е/. – СПб.: Речь, 1995. – 234 с.
5. Шагова Э.В. Взаимосвязь результативности и методики воспитательной деятельности / Шагова Э. В/. – СПб.: Речь, 1998. – 268 с.
6. Царьков В.Н. Педагогическая диагностика как средство совершенствования образовательного процесса / Царьков В.Н./ – М.: Владос, 1999. – 248 с.

Improvement of speech therapy rehabilitation work in the system initiates its adequate organizational methods, based on the possession of comprehensive information about the dynamics of the flow correction processes. The monitoring system allows to track quantitative and qualitative changes in the correctional system in the rehabilitation of children with developmental disabilities, represents the actual material for the analysis of correction and development process in order to better address the specific problems of rehabilitation.

Keywords: monitoring, monitoring system, test, performance, speech therapist, speech therapy classes.

Отримано 29.9.2011